

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemssider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 4/2017

HØGSKOLEN I BUSKERUD
OG VESTFOLD

021207UBA Biblioteket - Vestfold
hefte

ET RÅBYGG
FULLT AV
VISJONER

Norsk PENs duo, William Nygaard (t.v.) og Hege Newth Nouri, overrekker den norske Ossietszkyprisen til Edward Snowden på et hotellrom i Moskva.
Foto: Bodil Voldmo Sachse / NRK

I bresjen for ytringsfriheten

Kampen for ytrings- og pressefriheten er verdensomspennende og vedvarende. 14 byer i Norge er tilknyttet et internasjonalt nettverk av «fribyer» for forfulgte forfattere. Slik står fribyene skulder til skulder med ytringsfrihetens forkjempere.

AV ANN-MARI BUGGE
FRILANSJOURNALIST

Stemningen er spent, stemmene er lave, snittene klare. Stolen står tom. Tapetet snor seg oppetter veggene. Telefonen tagal. Det ventes på norsk, det ventes på engelsk, det ventes på russisk. Klokka tikker. Kameraet går.

Det er fredag 21. april 2017. Gjenom NRKs dokumentarlinse ser vi det rigges til prisoverrekkelse på et lite hotellrom i Moskva. For nok er hotellrommet lite, men begivenheten er stor: Norsk PEN skal endelig overrekke Ossietszkyprisen til den verdensberømte, og ettersøkte, varsleren Edward Snowden for hans «fremragende innsats for å forsvare ytringsfriheten».

Varsleren på rom 2213

Her, et steinkast fra Красная площадь, Den røde plass, venter Norsk PENs duo, generalsekretær Hege Newth Nouri og styreleder William Nygaard, på prisvinneren med iver og engstelse. Forståelig nok, for under den offisielle pristildelingen av Ossietszkyprisen i Oslo i 2016 forble Snowdens stol tom. Og ved tildelingen av Bjørnsonprisen i Molde det samme. Men – Moskvas offentlige transport bringer omsider prisvinneren fram til rom 2213, og prisen forsegles med fysiske håndtrykk, flybåren norsk litografi og fotodokumentasjon. «Snowden plan B», vel blåst!

Snowden – vår tids Ossietszky

PEN et akronym for Poets, Essayists and Novelists. PEN International ble stiftet i 1921 i London, Storbritannia. Norsk PEN ble stiftet i 1922 av Johan Bojer. PEN er i dag verdens største skribent- og ytringsfrihetsorganisasjon.

Norsk PEN betrakter varsling som en del av vår ytrings- og informasjonsfrihet. I pressemeldingen *Snowden – vår tids Ossietszky* understreker de nettopp at pristildelingen «avdekker behov for internasjonal debatt om overvåkningens folkerettslige og nasjonale grenser», og at prisen også selvfølgelig er en «anerkjennelse av varslers personlige mot».

lerere at det er varslere som får straffen, mens de som har begått lovbruddene det varsles om, går fri. Vi må verne om våre varslere. Nobel Fredssenters bidrag i så måte er å lage en utstilling som gir varsleren Carl von Ossietzky den hedersplass han fortjener – på fredsprisens øverste hylle.

«Jeg føyer meg ikke, jeg demonstrerer»

Det er flere likhetstrekk mellom Ossietzky og Snowden. Begge ytret. Begge varslet. Begge skapte furor med sine regimekritiske ytringer om henholdsvis Tysklands ulovlige opprustning og USAs overvåkningspraksis. Ossietzky var dømt for landssvik og spionasje, og de tyske myndighetene nektet ham utreise. Derfor sto også hans stol tom på nobelsermonien i Oslo. Prisvinneren ytte språklig motstand fra tiltalebenken og hans «Jeg føyer meg ikke, jeg demonstrerer» er blitt stående som et ikonisk sitat fra ytringsfrihetsforkjemperen. Prisen han betalte ble høy: Han ble fengslet og sendt i konsentrasjonsleir, og døde alene, syk og fattig. Snowden går en usikker fremtid i møte. Han lever i dag i eksil i Russland, med midlertidig oppholdstillatelse. Han er tiltalt for landssvik og spionasje, og blir han dømt etter 'The Espionage Act of 1917', risikerer han livsvarig fengsel i USA.

Pressefrihetsindeksen

Den internasjonale organisasjonen Reportere uten grenser (RSF) rangerer årlig 180 land etter pressefrihet. Norge figurerer i toppen, med Sverige, Finland og Danmark hakk i hæl. Det er godt nytt for de nordiske landene. Men det er et heller dystert portrett organisasjonen maler av pressefriheten på verdensbasis:

«La carte de la liberté de la presse dans le monde s'obscurcit» heter det på RSFs franske hjemmesider. Utviklingen av pressefriheten på verdens pressefrihetskart beskrives altså som rene

«formørkelsen». Hele 21 land har nå havnet i *la zone noire*, «den sorte sone», hvor tilstanden for pressefriheten er kritisk. I 72 av landene blir pressefriheten karakterisert som under enhver kritikk. RSFs generalsekretær ber også de demokratiske landene være på alerten: – [Situasjonen] er urovekkende, alle må forstå at hvis ikke pressefriheten er sikret, så kan heller ikke noen av de andre frihetene garanteres, sier Christophe Deloir.

Illegale presse

Vår egen utenriksminister følger opp og uttaler seg i forbindelse med pressefrihetsdagen:

– Det er viktigere enn noen gang å jobbe for uavhengige medier og pressearbeideres sikkerhet. Det er uakseptabelt at journalister og bloggere risikerer trusler, fengsel og i verste fall drap simpelthen for å gjøre jobben sin, sier Børge Brende.

Pressefrihetsdagen 3. mai ble markert i Hydroparken i Oslo, ved krigsminnesmerket *Illegal presse*. Bronseskulpturens inskripsjon er som et opprop å regne, og minner oss om at vi ikke må ta pressefrihet som en selvfølge: *Under okkupasjonen av Norge 1940-1945 undertrykte og forbød nazistene den frie norske pressen. De illegale og hemmelige avisene, som tross forordning om dødsstraff, ble spredd over hele landet, var et viktig våpen i motstandskampen. 201 mistet livet på grunn av utgivelse og spredning av disse avisene. 62 av dem ble henrettet. Mange fikk livsvarige skader. Vi minnes våre fjerne. Frihet og demokrati»*

Telegram fra Det Norske Telegrafvesen i 1935 vedrørende tildelingen av Nobels fredspris til Carl von Ossietzky. Foto: Bjørn H Vangen / Det norske Nobelinstitutt.

Elisabeth Dyvik, ICORN.

Helge Lunde, ICORN.

Marianne Hovdan, ICORN.

Cathrine Helleland, ICORN.

ti er uløselig knyttet til en fri presse. La oss verne om det frie ord.

Feber

Det utkjempes stadig nye slag om ytrings- og pressefriheten rundt omkring i verden. Tall fra organisasjoner som Amnesty, Human Rights Watch, ICORN, IFEX, PEN International og Reportere uten grenser underbygger påstanden om at ytringsfrihetens kår er utsatt. Det frie ord og den frie presse er grunnpillarene demokratiet bygger sitt hus på. Eller for å sitere en av de frie ords forkjempere, William Nygaard:

– Ytringsfriheten er til enhver tid en temperaturmåler på den etiske helse i et demokrati. Den viser samfunnets reelle demokratiske integritet og evne til å tro på og etterleve idealer.

PEN Internationals The Writers in Prison Committee (WiPC), Komiteen for forfulgte forfattere, utarbeider hvert halvår en liste over truede ytrere over hele verden som trenger beskyttelse og opphold. Skulle man ha «tatt tempen» på ytringsfrihetens kropp, blir konklusjonen at verden har feber. For listen er lang. Og tiden kan være knapp. Ofte er det ikke bare et spørsmål om «å skrive, eller ikke skrive», men heller, «å leve, eller ikke leve».

«ICORN-måten»

Det å vokte og verne om ytringsfriheten kan gjøres på forskjellig vis. En måte å tolke sin vokterrolle på er «ICORN-måten». ICORN står for International Cities Of Refuge Network, på norsk «det internasjonale fribynettverket». Salman Rushdie var på 1990-tallet en av initiativtakerne til å få etablert fribyer for forfulgte forfattere. Lang historie kort, initiativet ble forløperen til ICORN.

Fribyordningen er et samarbeid mel-

lom ICORN, utlendingsmyndighetene og PEN International. PEN har ansvaret for å kvalitetssikre søkerne til ordningen. De forsikrer seg blant annet om at vedkommende lever av å ytre seg, er avhengig av ytringsfrihet og er reelt truet på grunn av sitt yrke. Når vedkommende er klarert av PEN og UDI, er det ICORNs oppgave å knytte den enkelte fribyforfatter til en friby. Etter fribystatusen er over kan PEN/ICORN foreslå fribyforfattere til kvoteflyktningstatus (iht. «åpen kvote») for de som har langsiktig beskyttelsesbehov.

ICORN har i de siste tre årene mottatt over hundre søknader om fribyopphold. Det ferskeste tilskuddet i fribyfamilien er Belo Horizonte i Brasil, som signerte avtalen i januar 2017. Med det er også Sør-Amerika representert. De øvrige byene er spredt i Europa, USA og Canada.

– Behovet for fribyer er stort og vi jobber hele tiden for å rekruttere nye. Vi forventer nyetableringer både i Sør-Afrika, Australia og Asia i kommende år, sier Cathrine Helleland, ICORNs kommunikasjonskonsulent.

I følge ICORNs halvårsrapport er det en økning av søknader fra iranere, musikere, kvinner og journalister sammenlignet med tidligere. Per juni 2017 utgjør kvinner 26 % av søkerne, og journalister nærmere 50 %. Det stemmer godt med det bildet pressefrihetsindeksen malte.

– Journalism is increasingly becoming a dangerous profession, not only in the traditional conflict zones, sier programansvarlig Marianne Hovdan i ICORN.

Byportene åpnes

Det er i dag 14 norske byer som er tilknyttet dette internasjonale fribynettverket: Bergen, Bø, Drøbak, Harstad, Haugesund, Kristiansand, Levanger,

Lillehammer, Molde, Oslo, Skien, Stavanger, Tromsø og Trondheim. Disse byene i Norge har tatt på seg vertskapsrollen for forfulgte forfattere, kunstnere og musikere. Byportene åpnes for å gi de forfulgte beskyttelse, arbeidsro og kunstnerisk armslag. Stavanger ble Norges første friby allerede i 1996.

I fribyordningen tolkes ordet *forfatter* i videste forstand, og inkluderer yrker som journalist, forlegger, oversetter, blogger, avistegner, musiker osv. Drøbak ble i 2009 den første byen i Norge som tok imot en avistegner, og i 2014 ble Harstad den første byen i Norge som tok imot en musiker. Samlebetegnelsen «ytrere» er kanskje det riktige å benytte i denne sammenhengen. Ytrere som kommer til fribyene er, menneskelig nok, svært forskjellige både som privatpersoner og yrkesutøvere. Fellesnevneren er at de har meningers mot, og har gjort ytringsfriheten til sitt levebrød og livsoppgave. Et fribyopphold er altså ikke kun en asylant-ordning. Ordningen er ment å styrke ytringsfriheten, og forsvare og fremme kunsten. Organisasjonen understreker med sin praksis at «ytringsfrihet» og «menneskerettighet» er to ord for samme sak: «At the core of its identity, ICORN is both a literature/arts and a human rights/freedom of expressions organization».

Fribyenes arbeid for å trygge den enkelte forfulgte forfatter er det viktigste. Men fribykoordinatorene som Bok og Bibliotek har snakket med sier at gjensidigheten i arbeidet er motiverende. Karen i Bergen, Tore i Bø, Egil i Drøbak, Halvard og Henry i Harstad, Espen i Kristiansand, Vivi-Ann i Levanger, Patricia i Lillehammer, Siri i Molde, Sylvi og Anni i Oslo, Arne Olav i Skien, Renate i Stavanger, Stine i Tromsø og Adria i Trondheim er klare i sin tale: «Vi får også mye fra dem!»

Helge Lunde, ICORNs direktør, ser det samme som fribykoordinatorene:

– They bring new energy to the host cities; build bridges between countries, cultures, politics and people, and contribute insight and new perspective to the local debate.

Norges første frifylke

Vestfold fylke er i ferd med å fremme en ny organisasjonsstruktur for en friby, nemlig et *frifylke*. Det er kun Jönköping og Västra Götlands Län i Sverige og en region i Toscana i Italia som har tilsvarende løsninger, så her foreligger det en del nybrottsarbeid.

Det regionale perspektivet er forankret i Strategisk kultur- og idrettsplan for Vestfold 2015-2018, der det heter at fylkeskommunen skal «styrke ytringsfriheten ved å etablere Vestfold som Norges første frifylke for forfattere i samarbeid med bibliotekene og frivillige organisasjoner». Det lokale perspektivet er forankret i Bibliotekplan Vestfold 2015-2018 som sier at bibliotekene skal «styrke bibliotekenes fokus på ytringsfrihet ved å formidle og være en arena for forfulgte forfattere». Fylkesbiblioteket i Vestfold står helt sentralt i planleggingen, og følger også folkebibliotekene i fylkets 12 kommu-

ner (Hof, Holmestrand, Horten, Lardal, Nøtterøy, Re, Sande, Sandefjord, Svelvik, Tjøme og Tønsberg).

– Det er en arbeidskrevende, men solid struktur, sier Steinar Engeland, rådgiver for Vestfold fylkesbibliotek. Kulturdirektør Arild Moen forteller at de er kommet langt i søknadsprosessen, og regner med at de ved utgangen av inneværende år signerer kontrakten med ICORN.

– Vi gir folkebibliotekene tid til å organisere seg hjemme i sin kommune. Samarbeidet er viktig, så vi respekterer at det tar tid, sier kulturdirektøren.

I mai satte det blivende frifylket kursen mot ytringsfrihetskonferansen i Lillehammer sammen med fribyforfattere og fribykoordinatorer fra hele verden.

Festivalens åndelige mor

Norsk Litteraturfestival på Lillehammer er den største ikke-kommersielle litteraturfestivalen i Norden. Festivalens navn blir forklart slik i Fredrik Wandrups *Lillehammernotater*:

– Norsk Litteraturfestival fulle tittel er som mange ikke vet «Norsk Litteraturfestival, Sigrid Undset-dagene». Det blir litt mye til daglig, men man er stadig trofast mot festivalens åndelige mor.

Det er nesten 100 år siden Sigrid Undset bosatte seg på Lillehammer. Det var her hun skrev middelalderromanene som ga henne Nobelprisen i litteratur, og det var her hun forsvarte tildelingen av Nobels fredspris til Carl von Ossietzky. I mer enn 20 år har Norsk litteraturfestival blitt arrangert i byen, og de siste ti årene har Lillehammer også vært en friby for forfulgte forfattere. I mai ble festivalen arrangert for 23. gang og

Fribyer i Norge.
Per 18.08.2017
Ill: Amelia Eikli /
Tankebiblioteket

satte publikumsrekord med 26 700 besøkende. Penguin kåret den til en av de 20 beste litteraturfestivalene i verden. Også her hjemme høster festivalen lovord, som fra Vårt Lands kulturredaktør Alf Kjetil Walgermo:

– Det er lettare sagt enn gjort å skape ein litteraturfestival av internasjonalt format, brei nok til å sanke gode besøkstal og spiss nok til å vere litterært interessant. Litteraturfestivalen på Lillehammer har langt på veg klart kunststykket. Festivalens sjøl, Marit Borkenhagen, sier til Bok og Bibliotek at hun er glad for at Walgermo peker på at festivalen balanse- rer det litterært interessante med bred appell.

– Festivalen streber mot den ultimate balansen mellom det lille og det store, det kjente og det ukjente, det norske og det utenlandske, det sære og det allmenne. Det er en krevende balanseøvelse, innrømmer festivalsjefen. I år har festivalen hatt et spesielt internasjonalt preg på grunn av samarbeidet med ICORN og PEN International.

– Samarbeidet har vært svært givende og satt et viktig og nødvendig fokus på ytringsfrihetens kår både hjemme og ute i verden, sier Borkenhagen.

In Other Words

Ytringsfrihetskonferanse *In Other Words* gikk parallelt med festivalen, og mange av arrangementene var felles for festival- og konferansedeltakere. Et konglomerat av kulturfolk kom sammen i kulturbyen ved Mjøsa for å «utforske og feire kunstens resiliens i en postfaktuell verden» som det het i festivalprogrammet. Ytringsfrihet og ytringsansvar sto definitivt på programmet da de rundt 300 del-

takere fra 60 land gjestet konferansen disse moidagene.

På åpningsforestillingen i Maihaugsalen stilte et helt alfabet av ytrere på scenen, blant annet Harstads fribymusiker Hamid Sakhizada fra Afghanistan. Lillehammers nyankomne fribyforfattere Fatemeh Ekhtesari og Mehdi Mousavi fra Iran bidro også på festivalens mange scener. De er ærlige på at det ikke bare er lett å venne seg til livet i en norsk småby. Scenerommet entrer de derimot med stort overskudd og mot. Ekhtesari uttrykker taknemlighet for tryggheten hun har i fribyen Lillehammer. Og når et menneske – som er dømt til 99 piskeslag og 11 ½ år i fengsel for sin «forbryterske poesi» – snakker om trygghet, skjønner man at opplevelsen av trygghet bærer utryggheten på ryggen. Hennes refleksjon favner på et vis ytringsfrihetskonferansen: – For meg er ikke trygghet lenger bare et ord.

Tomme stoler

Også på Lillehammer sto stoler tomme.

PENs *Komité for Fengslede Forfattere* arrangerte en litterær og musikalsk støtte-markering for sine forfatterkollegaer som ikke gjestet festivalbyen i år. I «Teltet» under litteraturfestivalen fikk de som er prøvd stilnet komme til orde. De ble invitert som  resgjester til festivalen, forfatterne Narges Mohammadi (Iran), Khadija Ismayilova (Aserbajdsjan) og Aslı Erdoĝan (Tyrkia). De kom ikke, grunnet fengselstraff, husarrest og utreisenekt i sine hjemland. Mohammadis bror leste et brev fra sin søster på scenen, på modig og rørende vis. Ismayilova og Erdoĝan m tte vi på storskjerm via Skype, klokt geleidet av konfransieren S  n. Sigur  n Birgir Sigur  sson er også president i det Islandske PEN.

– Det var sterke vitnesbyrd, bekjenner Ingeborg Kv rne, nasjonal fribykoordinator.

Budskapet de alle tre vektla er hvor viktig internasjonal oppmerksomhet omkring denne type saker er. Slik f r lokale og nasjonale myndigheter fokus og press på seg.

–   vite at man ikke er glemt er til uvurderlig støtte for   holde motet oppe til det enkelte mennesket som er syk, ale-ne, kneblet eller fengslet.

Den øredøvende tausheten fra de tomme stoler l met langt utover Gudbrandsdalen denne dagen. ■

ICORN – International Cities of Refuge Network

<http://www.icorn.org>

https://twitter.com/ICORN_ORG

Norsk PEN

<http://www.norskpen.no>

<https://www.facebook.com/NorskPEN>

Norsk Litteraturfestival, Sigr   Undset-dagene

<http://www.norskklitteraturfestival.no>

<https://www.instagram.com/norskklitteraturfestival>

Det var freden jeg ville.

Inge Eidsv  . Gymnadenia, 2008

Gratis filmer på nett

L nekortet ditt kan brukes til mer enn   låne bøker! Med nasjonalt lånekort har du nemlig gratis tilgang til norske kort- og dokumentarfilmer via strømmetjenesten Filmbib. Der finner du blant annet kortfilmer som Tommy, med Bjørn Sundquist og Anders Baasmo Christiansen, og året gjennom Børfjord, som i løpet av tolv minutter skildrer et helt år fra et fraflyttet fiskevær i Finnmark. ■

Bøker i Paris vannskadet

En totimers lang regnskur i Paris i sommer, som oversvømte gatene og satte T-banen ut av spill, førte til vannlekkasjer i blant annet Louvre-museet og nasjonalbiblioteket. Flere av kunstverkene og bøkene må nå restaureres. «Over 143 bøker fra nasjonalbiblioteket i Paris er blitt våte som følge av regnet. Noen av bøkene er blitt tørket og plassert tilbake i hyllene, men 14 av dem må restaureres, sier biblioteksjef Sylviane Tarsot til Le Monde, ifølge Sveriges Radio. ■

Nytt bibliotek i Kjøllefjord

I sommer ble det nye biblioteket i Kjøllefjord i Finnmark offisielt åpnet, selv om dørene uoffisielt har st tt åpne i et halvt år. Kommunen valgte   reise et helt nytt bygg heller enn   restaurere det gamle 50-tallsbiblioteket, da prislappen ville blitt den samme. Biblioteket ligger i samme bygg som rådhuset, noe ordfører Stine Akselsen håper kan bidra til et åpent bygg der man møtes på tvers av generasjoner. «Det er gledelig   se at ungan ligg i sakkosekken og leser ei bok etter skoletid, mens pensjonista og andre møtes over en kaffekopp i stolan», sa Akselsen til iFinnmark.no. ■